

УДК 159.923.2

ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В УЯВЛЕННІ МОБІЛІЗОВАНИХ СОЛДАТ

Ковальська Г.О., провідний фахівець психологічної служби
Херсонський державний університет

У статті розглянуто поняття іміджу та образу, особливості формування образу військовослужбовця, проаналізовано образ ідеального військовослужбовця в уявленні мобілізованих солдат до Збройних сил України.

Ключові слова: імідж, образ, образ військовослужбовця, особистісні якості, мобілізовані військовослужбовці, профіль образу ідеального військовослужбовця.

В статье рассмотрены понятия имиджа и образа, особенности формирования образа военнослужащего, проанализирован образ идеального военнослужащего в представлении мобилизованных солдат в Вооруженные силы Украины.

Ключевые слова: имидж, образ, образ военнослужащего, личностные качества, мобилизованные военнослужащие, профиль образа идеального военнослужащего.

Kovalska A.O. IMAGE OF AN IDEAL SERVICEMAN IN REPRESENTATION OF MOBILIZED SOLDIER

The article discusses the concept of image, especially the formation of the image of a soldier, analyzed image of the ideal serviceman in the representation of mobilized soldiers in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: image, image of soldier, personality, mobilized military, profile image of perfect soldier.

Постановка проблеми. В теперішній неспокійний час, що доводиться переживати українцям, постає актуальним питання військової служби, ставлення мирного населення до військовослужбовців. Ми можемо спостерігати, як за такий короткий проміжок часу, але досить напружений, у картині світогляду мирного населення України кардинально змінилося ставлення до військовослужбовців. Ще зовсім недавно в більшості населення ставлення до військовослужбовців було негативне, а до Збройних сил України та самої служби в армії – взагалі скептичне. Однак зараз кожний солдат, що воює за мирне життя, в очах мільйонів людей стає героєм. Вагомий вплив на зміну образу й ставлення до військовослужбовців серед цивільного населення мають засоби масової інформації. Володіючи значним потенціалом впливу на людей, засоби масової інформації можуть стати не тільки фактором, який негативно впливає на імідж солдат, але й є ефективними партнерами, помічниками у формуванні цілісного і соціального привабливого образу військовослужбовця та армії взагалі, що й зараз відбувається в суспільстві.

Взагалі образ військовослужбовців у будь-якому суспільстві формується під впливом системи факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Це, по-перше, система економічних відносин, що склала-

ся, політична система, що функціонує, північні духовні цінності та норми, виховний та просвітницький вплив на різноманітні категорії суспільства в більшій частині через засоби масової інформації. По-друге, це взаємовідносини всередині військового середовища, між офіцерами та рядовими солдатами, взаємовідносини в суспільстві між представниками армії та іншими його членами [3, с. 12].

Аналіз останніх досліджень. Взагалі дослідженням образу армії займалися такі вчені, як О.В. Бушков, О.О. Обознов, В.О. Пономаренко та інші. Дослідженням образу військового офіцера займалися: Б.А. Агеев, Г.М. Андреева, С.В. Василевич, Д.О. Кабанов, О.С. Калюжний, К.Н. Кіткін, Д.С. Крутілін, І.І. Рудской, А.Н. Цилько та інші. Дослідження Я-образу військовослужбовців знайшли відображення в працях таких військових психологів, як: О.Г. Караяні, В.П. Каршин, П.А. Корчемний, С.Л. Петер, Є.П. Утлік та інші.

Постановка завдання. Разом з тим, що цілком закономірно, кожний дослідник вирішував конкретну задачу, виділяв свій аспект, що стосується розкриття впливу окремих структурних компонентів Я-образу на ефективність військової діяльності та психічне здоров'я військовослужбовців. Не досліджуваними залишилися питання особливості формування образу ідеального мобілізованого військовослужбовця.

Тому мета статті полягає у виявленні структури та змісту образу ідеального військовослужбовця в уявленні мобілізованих солдат.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку нам важливо розглянути та з'ясувати поняття «імідж», яке формулюється як уявлення про чийсь внутрішній вигляд, образ, або цілеспрямовано сформований образ (якоїсь особи, явища, предмета), призначено надати емоційно-психологічний вплив на будь-кого в цілях популяризації, реклами і т.д. Імідж – це образ, що наділяє соціальне явище новими характеристиками. В основі іміджу лежить формальна система ролей, які людина грає в житті. При формуванні іміджу реальні якості людини, риси, характеристики переплітаються з тими, які їй приписуються оточуючими [3].

Імідж – емоційно забарвлений стереотип сприйняття масовою, повсякденною свідомістю кого-небудь, чого-небудь (наприклад, політичного діяча, військовослужбовця і інших). Соціальним стереотипом користуються як деяким «скороченням» при взаємодії з явищем, образом. Стереотипи виникають на основі достатньо обмеженого минулого досвіду в результаті прагнення будувати висновки на основі обмеженої інформації. Стереотипізація може призводити до двох різних наслідків. З однієї сторони – до певного спрощення процесу пізнання, а в другому випадку може призводити до виникнення упереджень. Таким чином, стереотипи, з одного боку, полегшують розуміння людей, а з іншого – вводять в оману, тому що багато людей не відповідають стереотипам повністю [1, с. 65].

Однак варто зазначити, що проблема іміджу має значну моральну складову, тому що включає в себе досвід практичної взаємодії суб'єкта з соціальним середовищем, тим самим маючи уявлення про цінності, норми і установки суспільства, а значить уявлення і про моральні норми, вимоги, установки особистості.

Ключовим же словом цього явища є саме образ (це також психологічне явище) – чуттєва форма психічного явища, що має в ідеальному плані просторову організацію та часову динаміку. Будучи завжди чуттєвим за своєю формою, образ за своїм змістом може бути як чуттєвим (образ сприйняття, уявлення, послідовний образ і інше), так і раціональним (образ атома, світу, війни та інше). Образ є найважливішим компонентом дій суб'єкта, орієнтуючи його в конкретній ситуації, спрямовуючи на досягнення поставленої конкретної мети і

розгортаючи дію в просторі і часі. Повнота і якість образу визначається ступенем досконалості дії. У процесі реалізації дії вихідний образ видозмінюється, перетворюється, накопичуючи в собі досвід взаємодії суб'єкта з середовищем [6, с. 258].

Взагалі в психології явище образу вивчається згідно трьох основних рівнів психічного відображення (сенсорно-перцептивного, уявлень, вербально-логічного). У зв'язку з цим виділяють відповідні види образів [8, с. 64].

На сенсорно-перцептивному рівні вивчається образ, що виникає в результаті безпосереднього індивідуального сприйняття предмету. Продуктом такого відображення стають об'єднані в цілісну систему відчуття та сприйняття об'єктивної реальності – образ предмета, образ, що регулює предметні дії – «концептуальна модель», «оперативний образ» та «образ-ціль».

Концептуальна модель – це комплексний цілісний динамічний образ, в якому знаходить своє відображення задана динаміка об'єкта, номінальна структура процесу; основний внутрішній засіб діяльності, що створюється в процесі навчання та тренування, куди включається життєвий досвід людини, видозмінена оперативна інформація, образи актуальної діяльності та тієї, що прогнозується, мотиви діяльності, знання наслідків правильних та помилкових рішень.

Оперативний образ – це відображення у свідомості людини об'єкта дії (предмета, процесу), що складається у процесі виконання дії та є підпорядкованим його завданням.

Образ-ціль – це системоутворюючий фактор, що організує і направляє всю сукупність процесів образного відображення. На його основі формуються плани, стратегія діяльності, сукупність конкретних дій, операцій [5, с. 214]. Перцептивний рівень формує компоненти конкретного предметного світу Збройних сил, образу дії.

На рівні уявлень дійсність, що сприймається послідовно, складається в цілісний образ, який може переходити в понятійний образ і назад. Такий образ може складатися без безпосереднього впливу на органи відчуття. Образ-уявлення володіє новою якістю – панорамністю. Тобто образ-уявлення дозволяє бачити армію без безпосереднього контакту з нею.

На вербально-логічному рівні образ народжується при операціях з поняттями та логічними схемами. Людині відкривається можливість оперувати абстракціями та узагальненням, що зафіксовані в знаках та знакових системах, однією з яких є мова.

Внаслідок взаємодії людини з соціальним світом в її свідомості конструюється образ об'єктивного світу [4, с. 94].

Збройні сили України являють собою великий соціальний інститут, образ якого містить у собі продукт психічного відображення всіх трьох рівнів.

Всі розглянуті підходи до вивчення образу сходяться в тому, що при його формуванні приймають участь як когнітивні, так і емоційно-ціннісні процеси, тому образ одночасно наділений певним значенням (знанням, уявленням) та певним відношенням (емоціями, почуттями). Сформоване відношення, являючись частиною образу, формує поведінкову основу образу (моделі поведінки, установки, стратегії поведінки).

Таким чином, образ армії – це суб'єктивно побудована у свідомості людини система уявлень про властивості та особливості військової служби та воєнної організації, що являє собою індивідуальну модель її взаємодії зі Збройними силами, що містить у собі інформаційно-орієнтовний (знання, уявлення), емоційно-ціннісний (відношення, почуття, емоції) та поведінковий (моделі поведінки, установки) компонент [2, с. 49].

Під поняттям образу військовослужбовця зазвичай розуміються соціальні уявлення стосовно нього, поняття іміджу військовослужбовця, а також його особистісні характеристики та якості, якими він володіє як військовий. У статті ми більш детально зупинимося на розгляді особистісних якостей образу ідеального військовослужбовця.

Питання дослідження уявлення мобілізованих військовозобов'язаних про ідеальний образ взагалі військовослужбовця є недослідженим питанням, особливо враховуючи зміни, які відбулися через теперішню ситуацію в Україні.

У пілотажному дослідженні взяло участь 50 чоловік, мобілізованих до збройних сил України, віком від 25 до 45 років. З метою дослідження образу ідеального військовослужбовця в мобілізованих солдат використано методіку особистісного диференціала Ч. Осгуда [7, с. 20].

При аналізі отриманих результатів було виявлено, що мобілізовані військовослужбовці вважають, що справжній ідеальний військовослужбовець повинен володіти наступними якостями: він повинен бути дуже добросовісним (середній бал 2,5 балів), рішучим (середній бал – 2,7 балів), енергійним (середній бал – 2,54 бали) та впевненим у собі (середній бал – 2,74 бали).

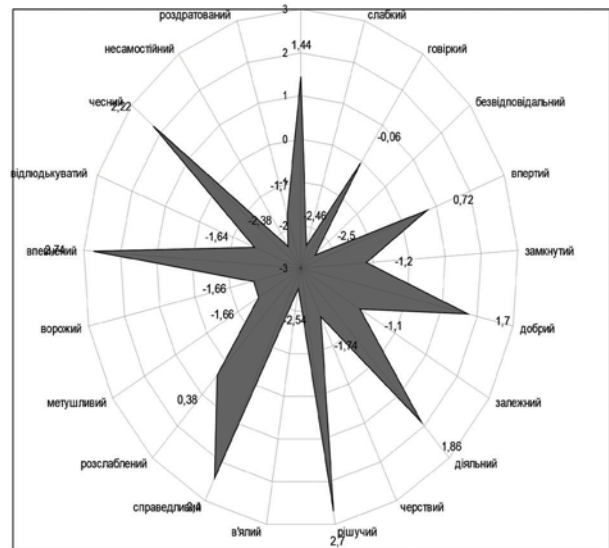
Крім цього, справжній військовослужбовець, на думку діагностованих мобілізова-

них солдат, повинен у достатній мірі володіти ще такими особистісними якостями, як сила (середній бал – 2,46 балів), доброта (середній бал – 1,7 балів), дієвість (1,8 балів), чуйність (1,74 бали), справедливість (середній бал – 2,4 бали), спокійність (1,66 балів), дружелюбність (1,66 балів), товариськість (1,64 бали), чесність (2,22 бали), самостійність (2,38 балів) та незворушність (середній бал – 1,7 балів).

Також слід зазначити, що такі особистісні якості, як привабливість (середній бал – 1,44 бали), впертість (середній бал – 0,72 бали), відкритість (1,2 бали) та незалежність (середній бал – 1,1 бали) є не настільки важливими якостями, якими повинен володіти ідеальний військовослужбовець, на думку мобілізованих. Ці якості можуть лише ситуативно проявлятися в солдата.

А для таких особистісних рис, як мовчазливість (середній бал – 0,06 балів) та розслабленість (середній бал – 0,38 балів), на погляд досліджуваних, складно визначити вагомість для військовослужбовця. Тобто ми можемо припустити, що для ідеального військовослужбовця можуть бути властиві як мовчазливість, так і говіркість, як розслабленість, так і напруженість у залежності від ситуації, що склалася.

На основі отриманих результатів нами було побудовано профіль особистісних якостей образу ідеального військовослужбовця (див. рис. 1).

Рис. 1 – Профіль образу ідеального військовослужбовця очима мобілізованих військовослужбовців

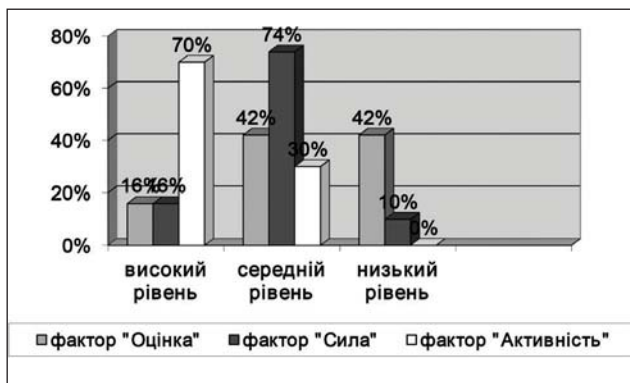
Якщо аналізувати отримані результати за методікою Особистісного диференціала Ч. Осгуда, то слід зазначити, що за фактором «Оцінки», на думку досліджуваних солдат, ідеальному військовослужбовцю

важливо приймати себе як особистість, як гарного солдата, який виконує свій обов'язок, повинен бути готовий захищати батьківщину. Повинен вміти усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик. Тобто має пишатися й гордитися собою як воїном, мати самоповагу та адекватну самооцінку. Отримані результати зображено на рис. 2.

Однак 16% досліджуваних вважають, що солдат має критично відноситися до себе, контролювати власну поведінку, відчувати невдоволеність власною поведінкою, рівнем досягнень, особистісними якостями, собою як військовослужбовцем й постійно прагнути вдосконалюватися.

Рис. 2. Розподіл результатів досліджуваних мобілізованих за методикою особистісного диференціала

Далі ми проаналізували отримані результати за фактором «Сила». Нами було виявлено, що більшість досліджуваних (74% мобілізованих) вважає, справжній військовослужбовець повинен ситуаційно, у стресовій ситуації проявляти самоконтроль, чітко дотримуватися наказів керівництва, вміти мобілізуватися в стресових ситуаціях.

Однак 16% досліджуваних солдат вважають, що військовослужбовець у стресовій ситуації може дозволити собі недостатній самоконтроль, чи можуть виникнути складнощі, коли слід притримуватися прийнятої лінії поведінки. Однак при цьому солдат є схильним до залежності від зовнішніх обставин та оцінок, від наказів. Ідеальний військовослужбовець може відчувати тривогу, переживати астенизацію, але при цьому виконувати накази командування й далі виконувати бойове завдання.

Та лише 10% вважають, що військовослужбовець повинен мати розвинені вольові якості особистості, проявляти впевненість у собі, незалежність, схильність розраховувати лише на власні сили в складних бойових ситуаціях, бути стресостійким до будь-яких ситуацій, уміти контролювати власні почуття та емоції.

Що стосується отриманих результатів за фактором «Активності», то нами було виявлено, що більшість досліджуваних мобілізованих солдат вважає, що ідеальний військовослужбовець має бути інтровертованим. Тобто він повинен бути замкнутим. Основними особливостями можуть бути відсутність впевненості щодо правильності своєї поведінки, перш за все виконання наказу, а не його обговорення; опора на власні сили і бажання, ніж на погляди інших людей; перевага абстрактних ідей конкретним явищам дійсності. Ідеальний військовослужбовець повинен мати рівний, трохи знижений фон настрою. Може бути стурбований своїми особистими проблемами і переживаннями, але зовні його не демонструвати. Зазвичай стриманий, замкнутий, уникає розповідати про себе, не цікавиться проблемами інших людей. Має завжди зважувати свої вчинки, не довіряти першим спонуканням і захопленням, завжди строго контролювати свої почуття, рідко бувати нестриманими і збудженими. Вміти переносити одноманітність у діяльності.

Ще 30% досліджуваних вважають, що ідеальний військовослужбовець повинен мати особистісні якості, що відносяться до амбіверта. Тобто для нього властиво проявляти риси як екстраверта, так і інтроверта в залежності від ситуації, в якій перебуває військова людина. На думку досліджуваних, риси вираженого екстраверта не мають бути характерні для ідеального військовослужбовця.

Висновки з проведеного дослідження. В уявленні мобілізованих солдат ідеальний військовослужбовець має вміти приймати себе як особистість, виконувати свій обов'язок, бути готовим захищати батьківщину. Повинен усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик. У стресовій ситуації проявляти самоконтроль, чітко дотримуватися наказів керівництва, вміти мобілізуватися в стресових ситуаціях. Володіти такими особистісними рисами, як добросовісність, рішучість, енергійність, впевненість та відчуття справедливості, бути схильним до інтровертованості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 375 с.
2. Ефремов О.Ю. Военная педагогика / О.Ю. Ефремов. – М. : ВУ, 1999. – 104 с.
3. Козлов Д.В. Военные средства массовой информации как инструмент формирования политического сознания военнослужащих контрактной служ-

бы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/voennye-sredstva-massovoi-informatsii-kak-instrument-formirovaniya-politicheskogo-soznaniya>.

4. Максименко С.Л. Загальна психологія : [навч. пос. для студ. ВНЗ] / С.Л. Максименко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 272 с.

5. Общая психология : [учебник] / под ред. Р.Х. Тугушева и Е.И. Гарбера – М. : Эксмо, 2006. – 560 с.

6. Петровский А. В. Психологический словарь / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

7. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.

8. Щербатых Ю.В. Общая психология. Завтра экзамен / Ю.В. Щербатых. – СПб. : Питер, 2008. – 272 с.

УДК 159.923.2:[005.336.56:334.722]

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ БЕЗРОБІТНИХ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Козіна А.В., аспірант кафедри психології, філософського факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглядається професійна перепідготовка як складова професійного самовизначення. Досліджується структура мотивації професійної перепідготовки безробітних, які навчаються на курсі «підприємницької діяльності». Висвітлюється проблема внутрішньої вмотивованості та кар'єрних орієнтацій безробітних та вплив на них соціально-психологічних чинників особистості.

Ключові слова: професійне самовизначення, самодетермінація, професійна перепідготовка, внутрішня та зовнішня мотивація.

В статье рассматривается профессиональная переподготовка как часть процесса профессионального самоопределения. Исследуется структура мотивации профессиональной переподготовки безработных, обучающихся на курсе «предпринимательская деятельность». Изучается проблема внутренней мотивации и карьерных ориентаций безработных и влияние на них социально-психологических факторов.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, самодетерминация, профессиональная переподготовка, внутренняя и внешняя мотивация.

Kozina A.V. THE FEATURES OF MOTIVATION OF PROFESSIONAL RETRAINING IN THE CONTEXT OF SELF-DETERMINATION

In the work considers professional retraining as part of the process of self-determination. Investigate the structure of professional retraining motivation of unemployed people. Researched the problem of intrinsic motivation and career orientation and the influent of the different factors on it.

Key words: self-determination, and extrinsic motivation, professional retraining, career orientations, intrinsic.

Постановка проблеми. Важливе місце в житті людини займає кар'єра та професійна діяльність загалом. Професійна діяльність впливає на задоволеність життям людини, на її цінності та особистість у цілому, психологічні особливості людини, її орієнтації та спрямованості обумовлюють вибір професії. Так стає важливим вивчення проблеми професійного самовизначення людини. Професійне самовизначення включає в себе проблему вибору професії, але не отожднюється йому, адже являється тривалим процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній психології розвиток дослідження проблеми самовизначення бере початок з робіт С.Л. Рубінштейна, який роз-

глядав самовизначення в контексті проблеми детермінації [3]. Він зазначає, що будь-яка діяльність обумовлюється об'єктом, але опосередковано через внутрішні специфічні закономірності, а саме мотиви, цілі, цінності особистості тощо. С.Л. Рубінштейн розглядає особистість як цілісну систему внутрішніх умов, через які переломлюються всі зовнішні впливи; підкреслює значення внутрішнього світу людини, вірності собі, а не підкорення зовнішнім чинникам, і в цьому полягає принцип детермінізму [3]. Подальший розвиток ця концепція мала в роботах К.О. Альбуханової-Славської, яка розглядає самовизначення як самодетермінацію, активність особистості та прагнення зайняти певну по-